

“SORTE- BOG” OG SORTE- PETERE

Af Kjeld Østerling Nielsen

Le *livre noir du communisme*, er på mere end én måde et stort værk. Bogen tæller 866 sider, med hver 40 normallinjer, plus som regel et antal note- og kildelinjer (ansat til 6) samt ca. 73 enheder i linjen. Det bliver, hvis min lommeregner ikke svigter mig, ca 2.900.000 tegn. Med det kan der gives mange informationer, men spørgsmålet er om *informationsmængden* er tilsvarende. Denne sidste størrelse er groft sagt omvendt proportional med sandsynligheden, forudsigeligheden, bekendtheden af det skrevne. Efter min mening er dette ikke tilfældet. Informationsmængden i disse næsten 3 millioner tegn er forbavsende ringe. Jeg skal prøve at vise, hvorfor jeg mener dette.

Hovedforfatterne er, alle franske eller opholder sig i Frankrig, bortset fra den polske bi-dragyder, Paczkowski. Denne omstændighed er ikke uden betydning. Debatten mellem kommunister og ikke-kommunister, har været særlig hård i Frankrig, og alle udenfor Frankrig anerkender franske intellektuelles tilbøjelighed til at “gå op i en spids” og moralisere i stedet for at drive politik. Hertil kommer at det franske kommunistiske parti, PCF, i hvert fald indtil Hué fik den ubestridte ledelse var uhyre dogmatisk, sekterisk, forenklende og aggressivt. Det er nok at sammenligne to marxistiske fremstillinger af beslægtede emner: Lucien Sebag: *Marxisme et structuralisme*¹ og den polske filosof Adam Schaff’s *Uvod do sèmantiky* (Indføring i semantiken)² for at se den rolle, ideologien spiller i fransk debat. Typisk er også de enorme ideologisk-filosofiske vanskeligheder som den store, franske biolog Jacques Monod indvikler sig i slutkapitlerne i bogen *Tilfældigheden og nødvendigheden*.³ Det er på den ene side Camus’- *existentialisme*” og på den anden side den stive, dikotomiske cartesianisme, der spiller ham et puds, omend de fleste af de konkrete forudsætninger for et betydeligt filosofisk fremskridt foreligger eller omtrent foreligger på den tid, bogen skrives (Selvorganisering var endnu ikke kendt). Der er derfor i *Sortbogen* en del ideologisering, megen præg

af ikke overvundne traumer, katharsis, offentlig promenering af skyldkomplekser og en smule messianisme ("nu skal vi vække det sovende folk og bryde tavshedens sammensværgelse"). Mest fremtrædende er det hos bogens projektleder Courtois og ivrigste forsvarer, langt mindre hos Werth, Margolin og de to østeuropæere, tjekken Bartosek og polakken Paczkowski, der har det selvoplevede og selvlidtes dybe harme, men også nøgternhed, således at følelserne ikke løber med kendsgerningsvalget, eller kommentarer ender i prædiken og banale menneskerets- og psykologiserende betragtninger som slutningen af Courtois' forord. I det hele taget er det et særkende ved bogen, at de forskellige bidrag er af svingende videnskabelig kvalitet. Jeg skal her opholde mig ved Werths indlæg og Bartoseks, de to områder, hvor jeg har en rimelig saglig viden.

Det faglige

Werths indlæg er på ca. 240 sider og jeg har optalt omkring 500 kildehenvisninger. Det er således veldokumenteret. Arkivkilderne samler sig især omkring CRDCEDHC⁴, endvidere et statsarkiv og en række nyere sovjetiske historiske arbejder, der i stor udstrækning har brugt lokale kilder. Og endelig nogle meget talende dokumenter in extenso, hvor der enten ikke er opgivet kilde eller hvor det af kildeangivelsen ikke fremgår om det er andres fund eller forfatterens egne. Denne rige kildeangivelse gør det selvsagt muligt at foretage en fornøden videnskabelig efterkontrol, hvilket dog i praksis kun vil være muligt for en russiskkyndig med en betydelig arkivtilgang. Alligevel slår det en, at en række af de temmeligt sensationelle russiske arkiver, f.eks. Ljubljanka-arkivet, (Ljubljanka er og var GPU-KGBs hovedkvarter i Moskva) mangler, og der er i det hele taget ingen spor i denne bogens bedste artikel af omfattende selvstændige, aktuelle kildestudier. Det er muligt, at de findes, men det fremgår ikke med en for forfatteren ønskværdig tydelighed. I det hele virker det som essayistisk journalistik på et meget højt dokumentations-niveau.

Naturligvis findes der et ikke ubetydeligt

antal af konkrete nyheder, eller rettere ajourføringer. Forfatteren skriver jo i 1996-97, formoder jeg, og de sovjetiske, nu russiske kilder begynder at åbnes i slutningen af firserne og den russiske historieskrivning begynder efter store startvanskeligheder at tage fart i 90'erne, specielt for lokalhistoriens vedkommende og personskildringer. Men begejstring over nyhederne i bogen forekommer naiv og må desværre henføres til den ukyndiges eller uvidendes, men videbegærliges endelige selvtilfredsstillelse.

Hovedtallet, 20 millioner ofre, findes allerede hos Roy Medvedjev et sted i 70'erne. Dette gentages i Giuseppe Boffas 2-bindsværk *Storia dell' Unione Sovietica* fra 1976, der foruden Boffas 30 års erfaring som *l'Unitàs* og PCIs "østekspert" også bygger på studier i Paris, Amsterdam og Library of Congress i Washington. Denne bog indeholder en "somma" af hvad det, den kapitalistiske verdens største kommunistiske parti (ca. max. 2,2 million medlemmer og 34% af stemmerne) vidste og mente at kunne sige med et rimeligt dvs. gunstigt politisk udfald, "selvom vi nok force-rede dem" som Boffa smilende engang sagde, da vi drøftede bogen og dens kildeproblemer og formuleringer. Det drejer sig altså her om værker, der ligger godt 20 år tidligere end *Sortbogen*, og tal og hovedtræk er de samme som hos Werth. I al ringhed gjorde jeg selv et forsøg på at kvantificere Stalins ofre i en kronik i *Land og Folk*, da de politiske forhold tillod en sådan, dvs. efter Gorbatsjovs fremtræden. Hovedbegivenheder (terrorbølger osv) og antal ofre, de samme som hos Werth, men altså 10 år tidligere. Intet under, dette sammenfald i begivenheder og tal, thi grundkilderne er i det grundlæggende de samme.

Samme indvending kan rejses mod Bartoseks artikel. Det er sobert, grundigt historisk håndværk, men jeg fandt kun to ting, jeg ikke vidste tidligere. Den ene var en socialstatistik, der viser, at arbejdskonflikter med stor sandsynlighed er blevet rubriceret som "politiske forbrydelser". Det andet er, at de tjekkoslovakiske sikkerhedsorganer talte 170.000 mand, altså 50.000 mere end Stasi i DDR og i et

land, der er nogenlunde af samme størrelse som DDR. Men den tjekkoslovakiske trang til sjuisk i organisation, forbundet med overbureauokratisering eller simpelthen "lune jobs" har muligvis gjort effektiviteten til den samme. Men det er beundringsværdigt, at en mand som Karel Bartosek, der personligt har gået så meget igennem (socialt og økonomisk degraderet efter "normaliseringen" i 1969, kunne ikke udøve sit fag, familien måtte flygte til udlandet for at sikre børnenes uddannelse, dødstrusler osv.osv.) kan skrive så roligt og uideologiseret. Det kan de, der har lidt meget mindre ikke altid. Bartosek lever tilsyneladende efter det tjekkiske ordsprog "Frygten har store øjne". Han har i praksis overvundet frygten og hans blik er derfor roligt. Det er mange år siden Karel, at du, dine kone Suzette og dine børn kom i vores lejlighed i Praha på Strelnicna 1019, Kobylisy, men det var den bedre tid af mit og min kones ophold i Prag, og vi var alle unge og fyldt af håbet om socialismens nødvendige reform.

Dette er det faglige.

Det politiske

Dernæst det mere komplicerede, det politiske. Bogen har en indbygget svaghed, den fortæller kun hvor meget Jeppe drikker, men yderst lidt om hvorfor (bortset fra indledningen til Werths artikel, Margolins forsøg på at forklare kulturrevolutionen og Pol Pot og Bartoseks fire hypoteser om Slanskysagen og de politiske processer i satellitlandene i det hele taget). Den kan derfor uden større problemer blive misbrugt af forfatterens modstandere, og det er sket.

På de italienske postfascisters konference i Venezia fornylig uddelte lederen af det andet oppositionsparti "Forza Italia", tv-magnaten Berlusconi (dømt for skattesvind, anklaget for dommerbestikkelse og beskyldt for sammenrend med mafiaen), vist 2000 gratis eksemplarer af oversættelsen til deltagerne. Bogen var udkommet på hans eget forlag Mondadori (et ejerskab, der nu indgår i sagen om dommerbestikkelsen).

Postfascisternes kloge leder, Fini, sagde fra talerstolen, at det var virkeligt for ringe at udele argumenter mod et parti, der ikke længe eksisterer, og at der var ganske andre problemer på dagsordenen end kommunistforskrækkelse og -had og lod så mange af gratis eksemplarerne indsamle som muligt. Det er helt evident og ubestrideligt, at *Sortbogens* materiale er blevet udnyttet af reaktionære i Frankrig (nok at se *Le Mondes* referater fra Le Pen-møder) og andre lande, f.eks. Tøger Seidenfadens helside i "det levende blad", der dennegang ikke handlede om Ritt Bjerregaards meriter i Bruxelles.

Dette er det tragiske og komiske, rettere tragikomiske ved sagen. *Sortbogens* forfattere er blevet indviklet i et politisk spil, der er større end dem selv. Nemlig kampen imod den besindelse som venstrefløjens foretager i England, Frankrig, Italien, Danmark, Sverige, måske også i Tyskland. De er kommet til at hjælpe dem, de hele tiden, hele deres liv har bekæmpet, og som de troede at bekæmpe ved at fortælle (en allerede kendt) sandhed. De troede at "bekæmpe en tavshed", der har larmet i de sidste 60 år (så gamle er Serges, Trotskijs, Deutschers, Koestlers og Orwells ting). Min russiskprofessor Anton Karlgrøns bog *Stalin* er fra slutningen af 30'erne. Men enhver sandhed har sin sande tid. Sådan er det desværre i den reelle, politiske verden. Det har forfatterne glemt. Derfor blev *Sortbogens* forfattere Sorteper. Forfatterne har bundet sig selv til skampælen. Den er sortmalet.

Det er vist det hele.

Noter

1. Edition Payot, Paris 1964, 264 s.
2. polsk udgave 1960, tjekkisk 1963.
3. Fremads Folkebøger, 1971, 191 sider.
4. Den franske forkortelse for arkivet Rossijskij tsentr khaninenija i izutjenija dokumentov novejsjeji istorii i Moksva, som rummer bl.a. Kominterns og store dele af det russiske kommunistpartis arkiver. (Red.)

En såkaldt rig bonde henrettes i Kina som en fjende af folket fordi han har udbyttet bønderne .

Fotos fra den kinesiske Gulag, Laogai, er meget sjældne. Men Laogai er et kæmpemæssigt system af arbejdslejre spredt ud over Kina.

Efterskrift

Redaktionen har bedt mig om en refleksion over ”bogens substans”, kommunismen og terroren, og hvorfor jeg ikke har skrevet om det, når jeg har vidst de ting i mange år, selv om 80’ernes materiale også for mig var stærkt. Da det kan have mere end personlig og redaktionel interesse gør jeg det gerne: Af hensyn til den, der ikke orker at læse det følgende tilende, et beroligende: “Jeg har skrevet”, men som jeg ville, da jeg syntes det var politisk korrekt.

Min baggrund

Min baggrund er, at jeg var medlem af DKP fra 1944 til 1990, og at jeg ganske vist forlod Danmark i 1959 for hidtil ikke at vende permanent tilbage. Men fra 1945 til *Land og Folks økonomiske fallit* i 1990 har jeg skrevet temmeligt regelmæssigt i dette blad. Ifølge en statistik udarbejdet af to bibliotekarer i Kolding skal jeg være den næst mest publicerede forfatter i DKPs politiske tidsskrift *Tiden*. Videre har jeg oversat og introduceret på dansk Antonio Gramsci, György Lukács samt oversat 4/11 af den første komplette danske udgave af *Kapitalen*. Jeg har offentliggjort i en række, fortrinsvis kommunistiske blade forskellige steder i verden.

Mine væsentlige kilder rummes derfor i det, jeg har skrevet. Hertil kommer imidlertid, at jeg 1959-65 var rejsende korrespondent i hele den østlige del af verden (med undtagelse af DDR), var medlem af redaktionen af det internationale marxistiske tidsskrift *Fredens og Socialismens Problemer*. Trods sit bastante navn og sit temmeligt forudsigelige indhold var tidsskriftet takket være chefredaktøren, den sovjetiske økonom og hrustjovjaner, akademi- og CK-medlem Alexej Rumjantsev blevet omdannet til en “planteskole” for realistisk, progressivt tænkende sovjetiske og andre landes yngre kommunistiske intellektuelle. For at dette ikke skal lyde tomt må der nævnes nogle sovjetiske navne. Tjernjajev, den ene af Gorbatsjovs personlige rådgivere.

Arbatov og Timofejev, begge ledere af to vigtige sovjetiske tænketanke under Brezhnev og Gorbatsjov. Frolov, redaktør af *Pravda* i Gorbatsjovs periode. Sjaknazarov, “fader” til Gorbatsjovs aborterede juridiske reform. Zagladin, det sovjetiske partidiplomatiske vigtigste “trou-bleshooter” i vest. Ambartsumov, ivrig propagandist for Gorbatsjov og siden dumamedlem. Jurij Korjagin, siden en af Sovjets største Dostojevskij-forskere (et udsat fag), en af grundlæggerne af den mest radikale antistalinistiske bevægelse “Monument”, og endelig Mamadasjvili, tidlg. ZEK (dvs. politisk lejr fange) og efter løsladelsen, den første der vovede at skrive positivt og objektivt og offentliggøre noget om Sartre i Sovjet og regnet for sin periodes bedste filosof i Sovjet.

Da jeg – med grund eller ej – blev anset for at være “en man roligt kunne tale med”, gled jeg ind i en del af denne kreds, og f.eks. Rumjantsev lod mig læse den senere politichef og førstesekretær Andropovs fortrolige rapport til den sovjetiske CK om forholdet til Kina (det har været i 1963, altså mens brudet var meget frisk og bittert). Det mest interessante ved den rapport var at dens informationsmængde var betydeligt mindre end *International Herald Tribunes* eller *The Economists*. Sovjets formelt øverste ledelse, centralkomitéen, var altså temmeligt uvidende om essentielle forhold udenfor grænserne.

Det var en temmelig god introduktion. Bedre blev det, da jeg i 1961 oplevede den cubanske revolutions allerførste smukke, glade, syngende, dansende og spontant demokratiske tid. Her traf jeg også min nuværende kone, en italiensk kommunistisk ungdomsleder og senere politisk kommentator og journalist. Dette medførte bekendtskabet med Moranino, eller “Moretti” som han lod sig kalde. Lederen af det italienske kommunistpartis organisationer i østeuropa. Moranino havde været en af de store partisanledere og blev viceforsvarsminister i en af de første italienske efterkrigsregeringer, men da serien af restsager mod tidligere kommunistiske partisaner begyndte i 1946 i Italien blev han anklaget for mord, idømt livsvarigt og flygtede med sit partis billigelse til

Praha. Om man ser bort fra de professionelle efterretningsfolk var han en af de bedst underrettede vesterlændinge i østeuropa på den tid.

Siden altså en hel del år i Rom. Italien er hverken Europas eller verdens politiske navle, omend Middelhavets. Alligevel var det en god udkigspost for en interesseret journalist med gode forbindelser. Det italienske KP, PCI, var som bekendt et temmeligt enestående fænomen i den "kommunistiske bevægelse", et forsøg på at kombinere modstandskampens demokratiske og nationale linje med en socialistisk grundindstilling og derfor en stigende kritisk holdning overfor den "realiserede socialisme", omend man i lang tid fastholdt de gode forbindelser imod Øst. Dette krævede et stort konkret materiale af internationale informationer, der blev indhøstet af fortræffelige korrespondenter, unge og ældre historikere (Procacci, Spriano, Racioneri), først en velinformeret udenrigsafdeling og et udenrigsudvalg ved PCIs sekretariat, siden en arbejdsgruppe og et særligt bibliotek under Gramsci-instituttet, et sydamerikansk institut, et økonomisk institut, der også beskæftigede sig med socialistisk økonomi og endelig et egentligt udenrigspolitisk institut med regelmæssige eller specielle publikationer og faste specialistmedarbejdere. Igennem min familie, venner og af andre årsager havde jeg adgang til alle disse kilder.

Så kom 10 år som sekretær ved gruppen af "Kommunister og beslægtede" i Europa-Parlamentet, samtidig med at jeg con amore fungerede som EF-kommentator for *Land og Folk*. Det informativt bedste ved EF på det tidspunkt var Parlamentets kommissionsdokumentation, altid udarbejdet af eksperter. Hertil kom så journalistmiljøet. Og endelig var der diplomaterne. Såvel de danske som de italienske var meget dygtige. De italienske diplomater, min kone var EF-korrespondent, henviste til sagligt fremragende italienske EF-embedsmænd, og da den banale (men nok den dramatiske) kommunistfrygt ikke eksisterer i Italien, og PCIs EF-politik var den totale modsætning til DKPs, var de ikke tilbageholdende i deres oplysninger.

Hertil skal kun føjes at jeg (dengang) for-

stod samtlige slaviske sprog, samt naturligvis de vestlige hovedsprog ialt 11 (i al beskedenhed). Et egentligt arkiv har jeg p.gr.a. næsten permanente rejser aldrig haft. Man må derfor tro mig på mit ord.

Fra Marx til Pol Pot

Efter denne lange, men nok nødvendige kildepræsentation, over til de to egentlige spørgsmål: A) Hvorfor endte den humanistiske Marx i Pol Pot ? B) Hvorfor blev der ikke talt tidligere, af dem, der vidste ?

Ad A) Følgende er på ingen måde udtømmende, men kun løse forsøg på en forklaring.

1) Marx, eller var det Engels eller dem begge, havde ret i opfattelsen af socialismen som den mest fremskredne samfundsformation måtte begynde i de mest fremskredne lande. Det gjorde den som bekendt ikke. Det tilbagestående euro-asiatiske Sovjet arbejdede derfor altid i vand til halsen og fristelsen til at gribe til tvangsmidler var derfor permanent og stor.

2) Politikens og sædernes forræelse i det tsarens Rusland (det ene tsar efter den anden gik op i sprængskyer) blev så sandelig ikke blev formildet af en af historiens frygteligste borger- og interventionskrige efter Oktoberrevolutionen 1917.

3) Lenins analyse i *Imperialismen* af at imperialismen er "døende, rådne kapitalisme" er kun rigtig for det sidste adjektivs vedkommende. Den amerikanske kapitalisme i 20'erne, og siden fra verdenskrigens begyndelse til idag er uden sidestykke i historien. Hrustjov, der ville "overflyve" USA i 1980 er unægtelig gumpetung. Heraf også lysten til lystløgheden, og den ideologiserede nødvendigheds- og undskyldningsløgheden, der er al terrorismes følgesvend.

4) Marxismen har aldrig, i modsætning til konservatismen eller liberalismen, haft en komplet statsteori, der omfatter både magtens erobring, dens administration og dens eventuelle tab på den mest gunstige måde. Lenins helt igennem russiske opfattelse af parlamentet som "en sludrebutik" og af at "demokratiet er borgerligt" mødte derfor kun svag mod-

stand (omend modstand, f.eks. fra Rosa Luxembourg) indenfor den radikale fløj af socialisterne.

5) Modstanden blev så meget mindre, da Oktoberrevolutionen betød det helt åbne brud mellem den "reformistiske" og den "revolutionære" retning i socialismen. Anførselstegnene skyldes at i den virkelige politik duer formler ikke, men kun konkret politisk vurdering og afvejning.

6) Lenin var en elev af Netjajev, amoralsk, eller rettere en moralsk relativist: "Alt hvad der gavner revolutionen er moralsk" skriver han et sted

7) Lenin var fideist. "Kommunismen er uovervindelig, thi den er sand." Det samme sludder, på en lidt mere lurendrejet måde stod også i DKPs partilove og partibog.

8) Hvad der her gælder for den højt begavede og på sin vis højt dannede Lenin gælder naturligvis i endnu højere grad for seminarieten Dzjugasjvili (af sig selv kaldet "Koba" siden kendt som "Stalin").

9) Werth har ret i, at Oktoberrevolutionen var et møde imellem et usædvanlig veldisciplineret, homogent, handledygtigt lille parti (Bolsjevikkerne) og en stor, bred og meget differentieret folkelig bevægelse, der fulgtes ad et stykke tid, men straks efter revolutionen skiltes. Havde Bolsjevikkerne virkelig givet "al magt til sovjetterne", som var deres hovedparole lige omkring revolutionen, var Rusland blevet socialrevolutionært og ikke bolsjevikisk. Dette var fuldstændigt klart for mine sovjetiske bekendte og kommende Gorbatjovjanere i Prag i 60'erne og endnu mere klart for de italienske historikere og "østkendere" som jeg traf i Italien. På sin russofile og religiøst fortegnede måde har også Solsjenitsyn skrevet det for mange år siden. Også inden *Sortbogen* har de, der glippede mod lyset, set det.

Hvorfor talte jeg ikke?

Mere kunne føjes til, men jeg vil forsøge at besvare det vanskeligere og personligt moralsk mere engagerende spørgsmål, hvorfor talte de (jeg), der vidste, ikke tidligere?

1) Min indgangsbillet til DKP var modstandskampen, altså genoprettelsen af demokratiet, den nationale frihed. Og samtidig den eneste marxistiske lærer ved det højere danske skolevæsen dengang, Harald Rue (der omsider har fået den plads i dansk åndshistorie, der tilkommer ham¹). Anti-fascismen havde jeg fra min mor og Guernica, dvs ikke maleriet men det reelle fascistisk-nazistiske folkemord under Den spanske borgerkrig 1936-39 og fra oplevelser i Hitlers Tyskland som ganske ung. Hvorledes blev dette ændret til stalinisme, thi stalinist blev og var jeg i adskillige år? Dels var der den berømte (ind)skoling, hvor jeg allerede i 1945 blev skolingsleder og naturligvis troede på, hvad jeg forsøgte at overbevise andre om. Men jeg husker, at jeg sagde til den unge stud. med., der modtog min indmeldelsesansøgning: "En ting må I ikke forlange af mig, at jeg skal tro, at alt hvad Stalin siger, er sandt" (det var i 1943). Men allerede to år efter sagde jeg i et meget inderligt øjeblik til en kvinde jeg holdt meget af: "Alt kan betvivles og kritiseres, kun én ting kan det ikke". "Och hva' er det då?", spurgte hun. Med ansigtet bortvendt mod det diskret nedblændede Øresund hviskede jeg: "Stalin". Jeg har aldrig troet på noget, udover naturen, men er det ikke her "Gud" der snigmyrder en, kravet om sikkerhed, den uplettede, ideelle, overmenneskelige idealitet, der er en næsten uundgæelig del af den sociale utopi? Og uden den utopi, hvor var da de revolutionære. Revolution er ikke kun for "de kolde hjerner". Er det ikke drømmen om den "store fader", alle religioner rummer, når det ikke er "den store moder" eller begge? Føreren, helten, superduperhelten? "Lykkeligt det folk, der ikke har brug for helte", bemærker Brecht. Ligesom han siger: "Kommunismen er det enkle, der er så svært at gøre" (i "Lob des Kommunismus").

2) Min stalinisme får de første snitsår i 1952. Under en studiekreds på Enghaveplads kunne jeg ikke give svar på Enoch Zafness' (en lastbilchauffør) spørgsmål om, hvorfor Trotskij havde været den sejrige og glørrige Røde Hærs grundlægger og kommandant, når han, som den sovjetiske lærebog vi var

påtvunget og frivilligt akcepterede, sagde det, altid havde været en forræder? Omtrent samtidig konstaterede jeg, at på områder hvor jeg havde begrundet, saglig forstand, var de sovjetiske fremstillinger forfalskede, ja direkte løgnagtige, fulde af skældsord og nedgørende påstande. Men jeg var endnu rede til at akceptere forklaringen om at "ingen er fuldkommen", "vækstens vanskeligheder", "partistandpunktet", "når man fælder træer, flyver der splinter" "kun på kirkegården er der fuld overensstemmelse" (først mange år efter så jeg Stalins blodige iskolde ironi) osv. osv. Enhver religion har sin velgennemarbejdede dogmatik, som de troende falder for. Bl.a. fordi de støtter sig til den. Da Stalin døde, græd jeg, 15 minutter ca., thi jeg skulle være den ene indleder på et offentligt diskussionsmøde om internationale problemer, og en elev af den netop afdøde flæber ikke i unøden.

3) Som for alle troende var den 20. kongres og Hrustjovs ikke så hemmelige tale lidt af en rystelse. Kommunismens idealer og dermed også mine personlige var det stik modsatte af det som nu blev gjort bekendt, men ikke var ukendt i Sovjet, blot vidste vi i Danmark det ikke. Det, jeg hele mit liv havde arbejdet og faktisk også en smule kæmpet for, det blev nu trukket i sølet. Det var til den store depression. De, der er for unge, for uvidende eller for selvglade til ikke at have oplevet eller kunne forestille sig dette, ved ikke hvad galten led, hvor vi dog led og hvor var det svært at bevare idealerne og ikke smide dem ud sammen med den snavsede emballage. Og siden kom så den sovjetiske okkupation af Ungarn i 1956. En bevæget søndag, som jeg tilbragte i min polsklærerinde, Romana Heltbergs hus ved Furesøen (RH var en af fortidens få polske kommunister der overlevede Stalins udryddelse af det polske kommunistiske parti, og hun talte aldrig om det) gjorde jeg op med mig selv, men kom ikke til et resultat. Den næste dag, om mandagen, gik jeg en lang tur på Langelinie, og et sted hørte jeg nittehammerne ovre fra B&W, hvor jeg havde mange personlige venner og kammerater, og noget sagde i mig: "Det er dér, du hører til" og gik

sporenstrengs op på *Land og Folk*, der jo lå lige ved siden af og sagde til Martin (Nielsen, chefredaktøren) "Hvad har du til mig idag?"

4) Indtil da havde jeg troet, at Stalin var et isoleret eksempel, der kunne forklares psykologisk og ved hjælp af "personkulten". Min italienske kone lo (og det var en latter så alle lænker brast), hun der kom fra et helt andet parti med helt andre traditioner og en hel anden teoretisk baggrund (ikke Lenin, men Gramsci): "Det er kun toppen af isbjerget. Men du er endnu så meget stalinist at du tror på amnestuesnakken om personkulten. Kan du da ikke se det politiske formål? De skyder al skylden på ham, for han er død. Det er et ældgammelt trick." Og mine tjekkiske venner lo og sagde: "Her i Tjekkoslaviet har vi ingen personkult. For det første har vi ingen kult (den officielle katolske kirke var knap nok tålt). For det andet har vi ingen personlighed."

5) Men den egentlige "befrielse" var mødet med PCI og nogle af dets ledere. Jeg havde mødt Enrico Berlinguer i det internationale ungdomsarbejde i 50'erne, og da jeg var dansk repræsentant i Den Internationale Studenterunion (IUS) var hans bror Giovanni, "min" generalsekretær. Jeg havde været imponeret over deres arbejdsevne og menneskelighed. De var "helte" med nydelige skjorter, pæne slips og godt stangtøj. Men nu kom hele registeret, ikke så meget de store navne, men alle de store, mellemstore, mellemsmå og små, der udgør et virkeligt parti og en virkelig bevægelse. Her kunne man tale og diskutere frit og hvad mere er, netop dette levende demokrati syntes at være partiets styrke, der ikke var "viljens enhed" men et konglomerat af mange små partier (undertiden kun med et medlem), der før eller senere fik sludret sig enige og handlede i fællesskab, men med hele den enorme styrke som forskellige erfaring, lynne og rod i en fælles sags tjeneste giver (så længe det gik. Efter det historiske kompromis' nederlag i 1979 viste bagsiden ved denne metode sig i form af konstante diskussioner om strategi uden handling på det nationale plan, i kommunerne gik det godt nok).

Hvem vil du tale til

6) Var det nu ikke tid at tale om, hvad der efterhånden var dagedes for mig? Men jeg tog "den lille Gramsci" frem og spurgte mig selv: "Til hvem vil du tale? Hvem kan du få i tale?" *Land og Folk* havde dengang ca. 15.000 i oplag og måske 2^{1/2} gang så mange læsere. Mange af dem venner, kammerater, medkæmpere i mange år. Skulle jeg nu stille mig an som en anden "Francesco d'Italia", der havde været udenlands og vidste besked? Nej, der skulle en "forberedelse" til. Og selvom jeg, det mener jeg, aldrig er gået udenom problemerne i mine reportager fra Øst (såvidt jeg forstod dem eller fik lov at se dem), så ville jeg angribe "sidelæns" og begyndte derfor at citere om alt det kloge og vidunderlige PCI gjorde. Incl. østkritiken. Chefideolog Ib Nørlund forsøgte at bremse mig. Gik op til chefredaktør Villy Karlsson og sagde på sin formumlede måde: "Telefonregningerne fra Rom er for store". "Muligt", sagde Villy, men det er godt stof og vi er i konstant stofmangel efter partispaltnmigen (et hak i tuden på Ib) og indskrænkningen af medarbejdere."

7) Men 1968 invasionen og okkupationen af Tjekkoslovakiet. Et folk, et land jeg kendte og holdt af, og hvad mere var, det eneste politisk reelle forsøg på den nødvendige reform af socialismen med et eksperiment med at kombinere plan og markedsmekanisme (Ota Sik). Harme og vrede over den topmålte politiske dumhed i det skete greb mig, og det gav jeg udtrykt for i bladets spalter, så meget at eksklusionstruslen truede. "Han mener det godt nok", sagde Knud Jespersen, der ikke blot var en ven, men i den udstrækning han turde og kunne for retningsantennen og den ideologiske støjsender ("Ib sidder lårene af Knud", hed det i Dr. Tværgade dengang) heller ikke var dybt uenig i det skrevne og kun glad for at en anden end formanden vovede pelsen.

8) Min "diplomatisk" dosering skyldtes også, hvad der skulle vise sig at være en illusion, nemlig eurokommunismen. PCI gik i spidsen sammen med spanierne, PSE, tøvende og kun for en periode franskmændene, PCF, men også det lille belgiske parti, hollænderne,

efter at have have udfskiftet hele ledelsen, og i Sverige havde "C-H" Hermansson gennemført sin omdannelse af det gamle SKP til "Venstrepartiet", der bestod, hvor DKP gik ned, omend det aldrig fik en størrelse som SF. Medvirkende var også min ældre bekendts og senere vens Gelius Lunds eksempel. I sine mere end 1000 søndagsartikler gav han føde for tanken, vakte diskussion, ofte uenighed, men aldrig udover bruddet med partiet. Det samme ville jeg, og af en anden årsag. Jeg havde lært, at ville man ændre, måtte man "være tilstede", og min tilstedeværelse var nu engang, den den var.

8) Endelig kom så Gorbatsjov og man kunne omsider skrive lige ud. Jeg benyttede lejligheden til på grundlag af de daværende sovjetiske kilder at forsøge at kvantificere Stalins ofre. Tallet 20 millioner og så nogenlunde de samme hovedbegivenheder (terrorbølger, hungersnød, udygtig krigsførelse i krigens første år) stort set det samme som hos Werth, sammen med Margolin bogens bedste bidragyder, men altså 10 år tidligere. Tillad mig ikke at falde i svime over *Sortbogens* nybrudte land. Den er født gammel og formuldet.

Hvad er der så tilbage af Stalinisten? Ligesom med en ondartet lungebetændelse bliver der altid ar tilbage, men jeg var heldig, hverken uønskede omfavnelser, fordi jeg nu endelig "havde indset", ingen forbitrede gamle venner og kammerater og – vigtigst af alt, ingen traumer, ingen anger og bodsgang. Omend jeg er lidt af, hvad italienerne kalder for en "decionist" dvs, en, der beslutter og skærer igennem. Og en forkærlighed for André Malraux's ytring: "Livet er som et velrettet spark igennem en dyngelort" har jeg. Den goetheanske side af mig kalder det for "streben".

Kjeld Østerling Nielsen

Note

1. Olav Harsløf: *Mondegruppen, Kampen om Kunsten og Socialismen i Danmark 1928-1932*, Museum Tusulanum 1997, 638 s., hvor Rue er en af dem, der fylder mest i navnerogisteret.

Fra en genopdragelseslejr i Vietnam, hvor fanger lærte at sætte pris på systemet .

En offentlig henrettelse i Vietnam af en 'kontra-revolutionær' .

